

UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)

Janzen, J.W.P.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janzen, J. W. P. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

10 Over anarchisme, imperialisme, socialisme en nieuwe poëzie Intermezzo V

De jaren 1881 en 1882 waren voor Kloos bepalend: Perk brak met hem en overleed even later, waarop Kloos de bezorging van Perks Mathilde op zich nam. Voor wat in de wereld plaatsvond, had hij in deze periode geen belangstelling. En er gebeurde nogal wat. In 1881 werd de Russische tsaar Alexander II (1818-1881) bij een bomaanslag vermoord en juist deze tsaar had het jaar daarvoor besloten tot een politiek van matiging – van minder repressie. Zijn opvolger Alexander III (1845-1894) maakte daar onmiddellijk een einde aan. In september van dat jaar schoot een teleurgestelde aanhanger de negen maanden daarvoor geïnstalleerde Amerikaanse president James Abram Garfield (1831-1881) in de rug. Garfield overleefde die aanslag niet. De Europese landen breidden hun koloniën uit. Koning Leopold II van België (1835-1909) kreeg Congo als persoonlijk bezit, het Engelse leger liep Egypte onder de voet (1882) en Tunesië werd in 1883 een Frans protectoraat; het jaar waarin de Fransen ook Vietnam onderwierpen. De Atjeh-oorlog (1873-1904) op Sumatra lag dat jaar tijdelijk stil. Op 13 oktober 1880 was de expeditie voor beëindigd verklaard en werd besloten tot invoering van het zogenaamde concentratiestelsel, waarbij het Nederlandse leger zich verschool in zestien forten ('bentengs') die onderling verbonden waren door een tramlijn. In 1883 zou de veldtocht opnieuw beginnen.

In Nederland richtte Ferdinand Domela Nieuwenhuis in 1881 de Sociaal-Democratische Bond op. Op 12 februari 1882 werd in Amsterdam het eerste congres van deze bond gehouden. De aankondiging van dit congres bracht in de burgerlijke pers behoorlijke opschudding teweeg en de Amsterdamse politie onder aanvoering van commissaris Stork probeerde een aangekondigde openbare vergadering van de gevaarlijk geachte socialisten te voorkomen. Met succes. Het congres zelf ging wel door, maar in een kleine niet openbare zaal: in de koffiekamer van café Cosmopolite.⁵⁷⁷

Het eerste programma van de S.D.B. luidde:

I De arbeid is de bron van allen rijkdom en beschaving. Daar arbeid ten algemeenen nutte alleen mogelijk is door de maatschappij, zoo behoort aan de maatschappij, d.i. aan al hare leden, het gezamenlijk arbeidsprodukt, bij algemeenen arbeidsplicht, volgens gelijk recht, voor ieder naar zijne redelijkerwijze gevoelde behoeften.

In de tegenwoordige maatschappij zijn de arbeidsmiddelen monopolie van de klasse der kapitalisten; de daardoor ontstane afhankelijkheid der arbeidende klasse is de oorzaak der ellende en der knechtschap in alle vormen. De bevrijding van den arbeid vereischt, dat de arbeidsmiddelen gemeenschappelijk goed der maatschappij worden en dat de gemeenschappelijke regeling van den gemeenschappelijken arbeid met algemeen nuttige aanwending en rechtvaardige verdeling van de arbeidsopbrengsten plaats heeft. De bevrijding van den arbeid moet het werk der arbeidende klassen zijn, tegenover welke andere klassen slechts ééne reactionaire massa vormen.

[...]

⁵⁷⁷ Dijkstraat 33, in de toen armoedige Nieuwmarktbuurt, tijdens de Tweede Wereldoorlog het Jodengetto.

III De sociaaldemocratische partij, van meening dat personen van beiderlei geslacht gelijke rechten en gelijke plichten moeten hebben, is besloten alle haar ten dienste staande middelen aan te wenden tot algeheele opheffing der vrouw uit den staat van slavernij, waarin zij nu verkeert.

Als te bereiken grondslagen van de staat werden genoemd:

1. Algemeen gelijk, direkt kies- en stemrecht met geheime en verplichte stemming door alle staatsburgers voor alle verkiezingen van staats- en gemeentebestuur.
2. Direkte wetgeving door het volk. Beslissing over oorlog en vrede door het volk.
3. Algemene weerplicht en dus afschaffing van staande legers.
4. Afschaffing van alle wetten, die de vrije uiting van meening in pers en vergaderingen, het vrije denken en het openbaar onderzoek beperken.'

Men eiste: 'Onbeperkt recht van vereeniging' en 'Een normalen arbeidsdag overeenkomstig de behoeften der maatschappij'.⁵⁷⁸ Dit op het Duitse socialistenprogramma van Gotha geënte programma was de gongslag voor een nieuwe wereld. Het socialisme was in Nederland een serieus te nemen oppositionele beweging geworden.

De meeste leden van de nieuwe aanstormende generatie die later de verzamelnaam 'Tachtigers' kreeg, hielden zich voorlopig niet intensief met politiek bezig.⁵⁷⁹ Zij groepeerden zich, in de jaren dat het socialisme in Nederland vorm begon te krijgen, rond minder 'gevaarlijke' zaken als letterkunde. Tien jaar later zal de 'Socialisten-kwestie' juist bijdragen tot het uiteenvallen van 'Jong Holland'.⁵⁸⁰

Dat lag in het begin van de jaren tachtig nog in het verschiet. In februari 1882 was Kloos, terwijl de socialisten plannen maken ter bevrijding van het proletariaat, bezig met zichzelf en *Mathilde*. 'Daar ben ik eindelijk!' schreef hij aan Vosmaer.

Al lang had ik u willen en moeten schrijven, maar – ik was lusteloos en slechtgehumeurd, weltschmerz-lich en ennui-ziek, kortom ongenietbaar voor een ander, maar het meest voor mijzelf. In gezelschap kon ik mij nog wel eens opwinden, maar die eenzaamheid – Daar was mijn lamp uitgegaan, alles is naar bed. 't Is één uur, ik gauw naar een kennis, om wat olie te leenen. Een heerlijke buurt, die nieuwe wijken van Amsterdam, men loopt er 's nachts met kannen petroleum over de straat

⁵⁷⁸ Hier geciteerd uit: Vliegen 1905, p. 29 e.v.

⁵⁷⁹ Een uitzondering hierop vormde H.C. Muller, die zich intensief met de strijd om uitbreiding van het kiesrecht bezighield. Zie voor H.C. Muller: Oerlemans en Janzen 2001, p. 2-18.

⁵⁸⁰ In een brief van 21 december 1880 van Jacques Perk aan Vosmaer heeft Perk het ook over 'het jonge Holland'. Zie: Stuiveling 1959, p. 270. In 1881 verscheen de eerste roman van Marcellus Emants, getiteld *Jong Holland*. Alleen de titel, niet de inhoud, staat in enige relatie tot wat Van der Goes 'Jong Amsterdam' noemde in *De Nieuwe Gids* van februari 1888. Bij Emants is de jonge generatie immers lui en leeghoofdig terwijl de generatie van tachtig strijdbaar en vernieuwend wil zijn. Ook de schrijversgeneratie die zich manifesteerde tussen 1830 en 1840, (Potgieter, Heije, Drost, Bakhuizen v.d. Brink e.a.), de generatie vóór Tachtig dus, werd wel 'Jong Holland' genoemd.

'Jong Holland' had niet altijd en voor iedereen een positieve klank. De schrijfster, pedagoge en feministe Elise Calcar-Schiotling (1822-1904) schreef in een verhaal 'Leefwijze' over een jongeman in een Parijs hotel: 'Waarom beschrijf ik dit jonge mens? Lezer, - wat ik voor mijn Duitse reisgenoten zorgvuldig verborg, zal ik u toevertrouwen – het onafhankelijke jonge mens was, ach arme, een "moderne Batavier"! – van goeden huize, maar van kwader opvoeding – een exemplaar van het "jonge Holland".' Hier geciteerd uit: Kuiper 1991, p. 67.

en overdag met een lange pijp en altijd op pantoffels. Niemand ziet naar je om, of vindt dat het niet te pas komt. Nu ben ik ook meteen van die “eenzaamheid” af, en u ook, en ik kan tot betere dingen overgaan. Ik ben tegenwoordig zoo opgewekt en welgemoed, dat ik van pure pret kopje over zou doen, als ik niet vond, dat ik dan een al te gek figuur zou slaan. En ik ben toch al drie-en-twintig. [...] Zoo houd ik het op den duur liever met de Grieken en zelfs met de Romeinen. Ze hebben maar zelden, wat wij nieuweren “diepte” noemen, er is sinds hen veel gevoeld en gedacht, waarvan zij nog geen begrip hadden, ze zeggen ook soms, in ons oog, niet veel byzonders, maar wat ze zeggen, zeggen ze altijd onverbeterlijk, en hun fantasie is niet zoo gecompliceerd als de onze, doch altijd klaar en scherp en rustig. [...] Nu over zaken. De *Mathilde* komt op 84 sonnetten, in 4 afdeelingen, dat is dus 84 blz.⁵⁸¹

⁵⁸¹ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 17 februari 1882, in: Stuiveling 1939, p. 134-135. Al in zijn ‘Rhodopis’ beschreef Kloos de Griekse levenshouding als gekenmerkt door rust, geluk en klaarheid. De nieuwe buurt waar Kloos over schrijft is De Pijp. Kloos heeft er op dat moment (tussen september 1881 en juni 1882) een kamer in de Gerard Doustraat 24.